

ной стороны насилия относительно работника правоохранительного органа, предусмотренного статьей 345 УК Украины.

Ключевые слова: уголовное право, насилие относительно работника правоохранительного органа, косвенный умысел.

Summary

Boyko A. V. Indirect intention at fulfilment of violence concerning the worker of law enforcement body. — Article.

Article is devoted research of problems of the signs of the subjective party of violence connected with definition concerning the worker of the law enforcement body provided by article 345 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: criminal law, violence concerning the worker of law enforcement body, indirect intention.

УДК 343.533

О. К. Василяка

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 231, 232 КК УКРАЇНИ

Основна відмінність умисної форми вини від необережної, виходячи з норм Кримінального кодексу України, полягає, з одного боку, у тому, що при необережній формі вини частково відсутній інтелектуальний момент: усвідомлення особою характеру своїх дій; з іншого боку, у так званому «вольовому» моменті: при умислі особа бажає (прямий умысел), не бажає, але свідомо припускає (непрямий умысел), при необережності особа без достатніх до того підстав легковажно розраховує на відвернення суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності) (злочинна самовпевненість), або вольовий момент взагалі відсутній у формулі вини (злочинна недбалість).

Розробкою проблем злочинів у сфері господарської діяльності займалися такі науковці, як П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, П. А. Воробей, Н. О. Гуторова, В. К. Грищук, В. О. Глушков, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, О. Ф. Жигалов, М. І. Зубок, Р. Б. Іванченко, Л. Р. Клебанов, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, Н. А. Лопашенко, Ю. М. Ляпунов, М. І. Мельник, П. П. Михайленко, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Г. К. Нікіфоров, М. І. Панов, В. М. Попович, О. Е. Радутний, Н. О. Саніахметова, В. В. Сташис, Л. М. Стрельбицька, М. П. Стрельбицький, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, С. О. Харламова, В. І. Ярочкін, С. С. Яценко та інші. Проте ці вчені, присвячуючи свої праці переважно аналізу злочинів у сфері господарської діяльності, не розкривають у повному обсязі сутності злочинів, передбачених ст. ст. 231, 232 КК України.

Мета і завдання дослідження. Завданням даної публікації є дослідження суб'єктивних ознак норм вітчизняного кримінального законодавства про комерційну таємницю з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки.

Для досягнення поставленої мети є необхідним розв'язання таких завдань:
— з'ясувати суттєві юридичні ознаки незаконних дій з комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом;

— дати детальну кримінально-правову характеристику суб'єктивної сторони незаконних дій з комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом.

Необхідно відзначити невдалість законодавчих формулювань умислу та неосторожності, що виражається у відсутності чіткої системи викладу форм вини, пов'язану з виділенням у формах вини інтелектуального та вольового моментів, що викликає численні дискусійні питання та труднощі, які виникають при практичному застосуванні норм Кримінального кодексу України [1, 23]. По суті, формули вольового моменту вини, викладені в Кримінальному кодексі України, визначають ступінь усвідомлення особою характеру свого діяння і ступінь передбачення особою суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Тому прибічниками так званої теорії уявлення було запропоновано відмовитися від вольового моменту вини. Стверджувалося, що для характеристики умислу досить встановити, що особа усвідомлювала основні характеристики свого діяння і уявляла його можливі наслідки.

Необхідно відзначити, що подібне рішення при формулюванні умисної форми вини мало місце раніше, але переважна більшість радянських вчених-правознавців першої половини ХХ століття критично поставилися до вищезгаданої теорії, називаючи її «зразком пошуку формально-догматичного методу буржуазної юриспруденції, яка прагне за допомогою формально-юридичних конструкцій розширити сферу дій, що визнаються умисними, обмежуючи вимоги, пропоновані до умислу, одним тільки передбаченням наслідків і не вимагаючи комбінації в умислі інтелектуального та вольового моментів» [2, 188–189].

Тим часом прихильники теорії передбачення не виключали волю з підстав правового ставлення у вини [2, 188–189], а первинна теорія розподілу умислу на прямий та непрямий ототожнювала умисність зі свідомістю при непрямому умислі — «винний усвідомлював, що робить, а тому й помишляв на усвідомлене» [3, 243–244].

Виходячи із запропонованої концепції вини, пов'язаної з виключенням вольового моменту з формули вини, необхідно провести розмежування між умислом і неосторожністю за іншими критеріями.

Умисел з погляду етимології цього слова являє собою заздалегідь обдуманий план, намір [4, 439], підготовку злочину з усвідомленням його наслідків. Намір — це задум, бажання зробити що-небудь (умисний — зроблений свідомо) [5, 128]. Враховуючи етимологічне значення вживаних законодавцем термінів, можна зробити єдино вірний висновок: якщо особа, вчиняючи які-небудь дії, повністю усвідомлює їхню мету, характер, передбачуваний результат і його можливі наслідки, то вона діє умисно. Таким чином, можна стверджувати, що особа діє умисно в тому випадку, якщо усвідомлює характер своїх дій (бездіяльності) і передбачає їхні можливі наслідки.

Стаття 24 КК України закріплює правило, відповідно до якого злочин визнається вчиненим умисно, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний

характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання або хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання.

У вітчизняній юридичній літературі із приводу суб'єктивної сторони злочинів, передбачених статтями 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», 232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці» КК України, точилася дискусія, головним чином, із приводу того, чи можливий при вчиненні цих діянь непрямий умисел або це діяння характеризується тільки прямим умислом.

Так, численна група авторитетних вчених-правознавців вважає, що злочини, передбачені ст. ст. 231, 232 КК України, можуть бути вчинені виключно з прямим умислом.

Зокрема, професор П. П. Андрушко зауважує, що суб'єктивна сторона незаконного збирання, незаконного використання відомостей, що становлять комерційну таємницю і їх розголошення характеризуються тільки прямим умислом [6, 577–581]. Цієї позиції дотримуються професор Є. Л. Стрельцов [7, 426–427], професор М. І. Хавронюк, наголошуючи, що суб'єктивна сторона складів злочинів, передбачених ст. ст. 231 і 232 КК України (незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю і розголошення цих відомостей), характеризується прямим умислом, оскільки в диспозиціях розглянутих статей чітко вказано: «умисні дії, спрямовані на...» і «умисне розголошення» [8, 577–578].

Але, як вже зазначалося, у спеціальній літературі немає однозначної позиції із цього приводу.

Академік Н. О. Гуророва вважає, що суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується прямим або непрямим умислом. Винна особа усвідомлює, вважає науковець, що вчиняє дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, або незаконно використовує такі відомості, передбачає можливість або неминучість заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності і бажаче чи свідомо допускає настання їх наслідків [9, 223]. Професор П. А. Воробей переконаний, що злочин вважається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправність своїх дій або бездіяльності, передбачала їх суспільно небезпечні наслідки і бажала чи свідомо допускала настання цих наслідків [10, 153].

На нашу думку, з урахуванням викладеної позиції щодо змістовного розмежування видів умислу, злочини, передбачені ст. ст. 231, 232 КК України, можуть бути вчинені як з прямим, так і непрямим умислом. Визначаючи значення діяння як умисні злочини з прямим або непрямим умислом, ми маємо на увазі, що особа, яка їх вчинила, усвідомлювала суспільно небезпечний характер вчиненого нею діяння, передбачала суспільно небезпечні наслідки, бажала чи допускала настання цих наслідків.

Усвідомлення і передбачення характеризують інтелектуальний момент даного умислу, а бажання чи допущення настання суспільно небезпечних наслідків — вольовий момент цього умислу.

При прямому умислі інтелектуальні ознаки полягають в усвідомленні суспільно небезпечного характеру свого діяння (дії або бездіяльності) і передбаченні його суспільно небезпечних наслідків. Хоча ці поняття і належать до однієї інтелектуальної сфери психічної діяльності, але вони є різними за своїм змістом. Усвідомленість суспільно небезпечного характеру діяння містить у собі не тільки розуміння фактичної сторони того, що вчиняється, всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки складу злочину, в тому числі значущість об'єкта і предмета посягання, характеру діяння, місця, часу, способу його вчинення та інших обставин, а й розуміння соціального значення діяння, його соціальної шкідливості.

Передбачення означає, що у свідомості певної особи склалося певне уявлення про можливі або неминучі наслідки свого діяння. При цьому передбачення тут має конкретний характер. Особа має чітке уявлення про розвиток причинного зв'язку, тобто про те, що саме від її конкретного діяння настануть або можуть настати конкретні суспільно небезпечні наслідки.

Вольова ознака прямого умислу — це бажання настання передбачуваних наслідків своєї дії чи бездіяльності. Частіше за все особа прагне в цьому разі досягти якої-небудь мети, задовольнити ту чи іншу потребу [11, 157].

За непрямого умислу усвідомленість є аналогічною усвідомленості в умислі прямому. І в цьому разі свідомість особи передбачає розуміння всіх фактичних обставин, що характеризують об'єктивні ознаки конкретного складу злочину, в тому числі характеру і значення об'єкта і предмета посягання, характеру дії і бездіяльності, а також місця, часу, способу їх вчинення та ін. Вона також містить розуміння суспільної небезпечності, шкідливості свого діяння і його наслідків.

Передбачення за непрямого умислу має свою розпізнавальну особливість. Як і за прямого умислу, воно має конкретний характер. Особа в цьому разі чітко усвідомлює, що саме її конкретна дія чи бездіяльність може спричинити конкретний суспільно небезпечний наслідок, і тим самим передбачає загалом розвиток причинного зв'язку між діянням і можливим його наслідком. Проте цей наслідок особа передбачає лише як можливий результат свого діяння. Передбачення неминучості настання наслідку за непрямого умислу виключається. Воля особи в цьому разі не спрямована на досягнення суспільно небезпечного наслідку. Саме в цьому і полягає розпізнавальна особливість передбачення наслідків за непрямого умислу. Однак основна сутність непрямого умислу — в його вольовій ознаці. Особливість такої ознаки полягає у відсутності бажання настання суспільно небезпечного наслідку. Незважаючи на передбачення такого наслідку, особа не відчуває потреби в його досягненні, воно не потрібно їй ні як основний, ні як проміжний наслідок. Тут має місце ситуація, за якої особа, не спрямовуючи свою волю на досягнення наслідку, все ж таки свідомо допускає його настання. Частіше за все таке свідоме допущення полягає в байдужому ставленні до наслідків. Інакше кажучи, особа, не будучи зацікавленою у настанні суспільно небезпечного наслідку свого діяння, все ж допускає таку можливість [11, 158].

Крім того, в науці кримінального права України розробляється проблема змішаної (подвійної) форми вини. Змішана (подвійна) форма вини являє собою різне психічне ставлення особи у формі умислу і необережності до різних об'єктивних ознак одного і того ж злочину. При змішаній (подвійній) формі вини щодо дії або бездіяльності має місце прямий умисел, щодо наслідків — необережність (злочинна самовпевненість чи злочинна недбалість) [11, 373].

Коментуючи положення ст. ст. 231, 232 КК України, вчені-правознавці В. М. Киричко, О. І. Перепелиця наголошували, що при незаконному використанні відомостей, що містять комерційну таємницю, щодо наслідків (істотної шкоди) у винного може бути як умисел, так і необережність. Так само це стосувалося і наслідків у вигляді істотної шкоди при розголошенні комерційної таємниці, тобто міг мати місце як умисел, так і необережність [12, 695–696]. Цю позицію О. І. Перепелиця підтвердив і у підручнику «Кримінальне право України: Особлива частина» за редакцією академіків В. В. Сташиса, В. Я. Тація (Харків: Право, 2010) [13, 228–230], але, на жаль, автори ніяк не аргументують свою позицію.

Підтримуючи зазначену точку зору, ми вважаємо, що у даному випадку про досліджувані діяння можна казати як про злочини, в яких об'єктивна сторона характеризується настанням двох типів наслідків — первинного і похідного, тому вони характеризуються різним психічним ставленням (у формі умислу і необережності) особи до самого діяння і суспільне небезпечних наслідків такого діяння. В ст. ст. 231, 232 КК України присутні два суспільно небезпечні наслідки (первинний — шкода встановленому порядку здійснення господарської діяльності в частині забезпечення охорони комерційно цінної інформації від недобросовісної конкуренції з боку суб'єктів господарювання і похідний — істотна шкода потерпілому суб'єкту господарської діяльності), психічне ставлення до яких з боку винного є різним. До заподіяння шкода встановленому порядку здійснення господарської діяльності він ставиться умисно, а до настання істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності — необережно. При цьому винний усвідомлює можливість настання похідного наслідку в результаті настання первинного.

Висновки. Таким чином, проведений власний аналіз дає можливість стверджувати, що при незаконному використанні відомостей, що містять комерційну таємницю, а так само при розголошенні комерційної таємниці щодо наслідків у виді істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності у винного може бути як умисел, так і необережність.

Література

1. Скляров С. В. Вина и мотивы преступного поведения / С. В. Скляров. — С.Пб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — 326 с.
2. Утевский Б. С. Вина в советском уголовном праве / Б. С. Утевский. — М. : Госюриздат, 1950. — 319 с.
3. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. В 2 т. Т. 1. Часть общая / Н. С. Таганцев ; [сост. и отв. ред. Н. И. Загородников]. — М. : Наука, 1994. — 380 с.

4. Словник української мови. В 11 т. Т. 10. Т-Ф / голов. редкол.: І. К. Білодід [та ін.]. — К. : Наук. думка, 1979. — 658 с.
5. Словник української мови. В 11 т. Т. 5. Н-О / голов. редкол.: І. К. Білодід [та ін.]. — К. : Наук. думка, 1974. — 840 с.
6. Уголовный кодекс Украины : науч.-практ. комент. / [Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, Г. В. Андрусив и др.]; отв. ред.: С. С. Яценко, В. И. Шакун. — К. : Правові джерела, 1998. — 1088 с.
7. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [О. М. Алієва, А. П. Бабий, Л. К. Гаврильченко та ін.]; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. — [7-ме вид., переробл. і допов.]. — Х. : Одиссей, 2011. — 824 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — [3-те вид., переробл. та допов.]. — К. : Атіка, 2005. — 1064 с.
9. Гуторова Н. О. Преступления в сфере хозяйственной деятельности / Н. О. Гуторова. — Х. : Одиссей, 2003. — 256 с.
10. Воробей П. А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину : монографія / П. А. Воробей. — К. : НАВСУ, 1997. — 183 с.
11. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — [4-те вид., переробл. і допов.]. — Х. : Право, 2010. — 456 с.
12. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К. : Ін Юре, 2003. — 1196 с.
13. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — [4-те вид., переробл. і допов.]. — Х. : Право, 2010. — 608 с.

Анотація

Василяк О. К. Суб'єктивні ознаки злочинів, передбачених статтями 231, 232 КК України. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню суб'єктивної сторони злочинів, передбачених статтями 231, 232 КК України. Здійснено огляд сучасних проблем структурування суб'єктивної сторони цих злочинів.

Ключові слова: кримінальне право, суб'єктивна сторона, умисел, комерційна або банківська таємниця.

Аннотация

Василяк О. К. Субъективные признаки преступлений, предусмотренных статьями 231, 232 УК Украины. — Статья.

Статья посвящена исследованию субъективной стороны преступлений, предусмотренных статьями 231, 232 УК Украины. Осуществлен обзор современных проблем структурирования субъективной стороны этих преступлений.

Ключевые слова: уголовное право, субъективная сторона, умысел, коммерческая или банковская тайна.

Summary

Vasiljaka O. K. Subjective signs of the crimes provided by articles 231, 232 of the Criminal Code of Ukraine. — Article.

Article is devoted research of the subjective party of the crimes provided by articles 231, 232 of the Criminal Code of Ukraine. The review of modern problems of structurization of the subjective party of these crimes is carried out.

Keywords: criminal law, the subjective party, intention, commercial or bank secret.